

streken. Sterker nog vindt men dit laatste bij zijn „Wilhelm II”. Zoo is er wel vaak dramatisch effect, maar de zuiverheid der historische weergave wordt er niet zelden door geschaad. Daar komt nog iets bij. Ludwig werkt buitengewoon snel. Hij is vrij spoedig met zijn held „klaar”, en merkt dan ook op: „de biografie van de oude school leefde met zijn held in een langdurigen echt; de biografie der nieuwe school in een kortere liefdesverhouding. Een dergelijke studie is niets dan een stormachtige passie”. Nu wordt hier veel vergoed door Ludwigs gave van intuïtie, van in-schouwing — maar intuïtie kan veel zijn, alles is ze niet. Ze moet ondersteund en gecorrigeerd worden door langdurigen, geduldig-opmerksamen omgang; de psychograaf moet niet alleen scherp kunnen zien, hij moet ook goed kunnen luisteren. Voor dit laatste eigent zich een geest als die van Ludwig niet; hij wil liever opsporen, dan op zich laten inwerken; hij is in het verkeer met zijn held veel meer actief dan passief, en ontloopt aldus het gevaar niet, ongemerkt veel van zijn eigen zieleleven in dat van den ander te projecteren. Dat is, alles samengevat: Ludwig, die te weinig kunstenaar is om dramatischer te kunnen zijn, heeft genoeg kunstenaarsbloed in zich om met vaste hand portretten te kunnen ontwerpen van groote, soms betooverende schoonheid, maar zijn bijzondere artistieke aanleg laat hem niet toe, een wezenlijke weergave van zijn modellen te bieden, vrij van schadelijke, onzuivere, Ludwigsche effecten.

Ludwig is ten volle een kind van zijn tijd. Dat is allereerst; hij kent zijn tijd. Hij weet, wat de massa boeit: de geniale mensch, psychologische ontleding, aanschouwelijkheid. Hij verveelt of vermoet zijn lezers nooit, vermijdt abstracties, spaart hun de uiteenzetting van problemen. Hij is overal vlug, gemakkelijk te volgen, interessant. Maar hij is ook hierin kind van zijn tijd, dat hij zich laat beheerschen door den tijdgeest. In het ouderhuis democratisch opgevoed, zonder God, maar in eerbied voor den „Geest”, gelijk hij zelf zegt, sloot hij, de geboren Jood, zich eerst „formeel” bij het Christendom aan, tot de Rathenau-moord hem ook dezen formeelen band deed breken en hij zich weer richtte tot het Jodendom. Tegen het einde van den oorlog overtuigt de val van zoovele vorstenhuizen hem er van, dat de tijd der privilegiën voorbij is: wie zich zonder strijd overgeeft, is niet waard, te regeren. Het lot van de vele schuldloos vallende en hongerende menschen in oorlogstijd maakt hem tot radicaal, vooral in de sociale vragen, en hij komt uit den oorlog als anti-militarist. Geen schrijver, zoo meent hij, kan iets beters doen dan in den zin van Voltaire die ideeën te verbreiden, welke leiden tot een omkeer in de bestaande machtsverhoudingen. Niet door de eeuwige beginselen van Gods Woord laat Ludwig zich alzo leiden; hij leeft niet uit een vast principe; stuurloos laat hij zich op den tijdstroom meedrijven. Wel noemt hij af en toe den naam van God; maar Ludwigs Gods-begrip is sterk pantheïstisch gekleurd. Zijn uitdrukkingen doen telkens weer aan Goethe denken. Ofschoon hij, voor zoover ons bekend is, nergens uitvoerig zijn opvatting over de beteekenis van de geschiedenis en van den enkelen mensch heeft weergegeven, blijkt uit meerdere aanduidingen toch wel, dat ook in dit opzicht Goethe zijn leermeester is geweest. Wij krijgen den indruk dat voor hem, als voor Goethe, al wat geschiedt, een uitdrukking is van den „Geest”, die, naar het heet, achter de natuur zich verbergt en in alle gebeurtenissen zich openbaart, dat het individu in de ontvouwing van zijn bijzonderen aard tegelijk uitdrukking en gelijkenis is van het Alwezen, dat men geest of god noemt. Geen God boven de historie dus. Geen God, die de historie maakt als de ontwikkeling van Zijn Raad. En de inhoud der geschiedenis is hier dan ook niet de machtige worsteling tusschen duisternis en licht, tusschen zonde en genade. Van deze dingen ziet Ludwig niets. Hij verstaat het proces der historie gansch anders als wij. Hij beziet haar eenzijdig-pragmatisch, alleen naar het nut dat ze bij wijze van voorbeeld afwerpt in bemoediging en waarschuwing. Maar wat is nu in zijn helden te prijzen, wat te laken? Wat is de maatstaf, dien deze schrijver aanlegt? Ludwig kent geen anderen maatstaf dan de humanistische. Met andere woorden: een zeer onvaste, wisselende. Want wat het algemeen-menschelijke in den zin van het echt-menschelijke is, wordt door elken tijd anders, kan door ieder mensch in elken tijd anders worden beantwoord.

Wij hebben veel bewondering voor Ludwigs werk. Wij bewonderen zijn kennis, zijn schrijverstalent, zijn psychologische begaafdheid, zijn produceerend vermogen. Maar op het pad der historie, in de vraag naar duiding en waardeering van karakters, kan Emil Ludwig onze gids niet zijn.

Rijswijk (Z.-H.).

P. DEDDENS.

## MUZIKALE KRONIEK

De „Mattheus-passion”-uitvoering door de Nederlandsche Bachvereniging op Goeden Vrijdag te Naarden.

Ook dit jaar heeft de Nederlandsche Bachvereniging door haar uitvoering in Naarden weer honderden op zoo schoone wijze het lijdens-evangelie gebracht in den heerlijken, diep devoten vorm, dien Bach er aan heeft gegeven in zijn prachtige muziek.

De plaats voor de uitvoering is zoo juist gekozen. Wanneer men de wallen van het oude Naarden is binnengegaan, treft dadelijk het oude karakter van de straten van het stadje. Dan de eenvoudige, maar zeer ruime kerk, met haar hooge gewelven, het met hout beschoten dak, waarop vervagende schilderijen, terwijl de hooge ramen een eenigszins getemperd licht in de ruimte binnenlaten, waardoor de stemming wordt vermeerderd.

Voor de tweede maal bracht de Nederlandsche Bachvereniging een onverkorte uitvoering van de Mattheus-passion.

Men kan niet anders dan hulde brengen aan de vereniging, dat ze er naar streeft, om alle coupures te couperen. Wie zou genoeg nemen met een uitvoering van Wagner's werken met weglating van enkele gedeelten? Waar zou een opera-directeur het wagen, een opera van een der groote meesters te geven met weglating van een gedeelte van de tekst en muziek? Laten wij als Protestanten dan steunen het streven, om een werk als dit van den ons meest geestverwanten grooten toondichter volledig te geven. Ik wil dan ook deze gelegenheid gebruiken om ieder met andring aan te raden, zoo mogelijk een Mattheus-passion-uitvoering van de Nederlandsche Bachvereniging bij te wonen. Niet altijd is het mogelijk een onverkorte uitvoering te geven. Toen voor honderd jaar Mendelssohn het waagde, het vergeten werk weer uit te voeren, heeft hij belangrijke coupures aangebracht, en het zelfs gewaagd, allerlei veranderingen in de muziek aan te brengen. De meeste aria's werden geschrapt, of hij liet brokstukken ervan staan, bijvoorbeeld de inleidende orkestmuziek, terwijl de rest was weggevalen. Bijna alle stukken van de partituur kregen instrumentale toevoegsels, de stemmen der blazers werden ten deele een octaaf verhoogd of verlaagd, daar hij meende, dat ze niet goed klonken op de manier zooals Bach het had aangegeven. Instrumenten door Bach voorgeschreven voor de begeleiding liet hij weg of verving hij door andere. De koralen liet hij à capella zingen, terwijl toch Bach nauwkeurig de orkestbegeleiding heeft aangegeven. Toch kunnen we Mendelssohn geen verwijt maken van het op deze wijze doen uitvoeren van Bach's werk. Mendelssohn heeft ernaar gestreefd om het groote publiek te winnen voor deze muziek en gelukkig is hij erin geslaagd groote geesdrift te verwekken, zodat tal van uitvoeringen gevolgd zijn. Het karakter van Bach's muziek, de stijl zijner muziekwerken was in Mendelssohn's tijd onbekend, maar door de vele uitvoeringen en de uitstekende werken, vooral in den laatsten tijd verschenen, over Bach's muziek en de manier, waarop ze moet worden voorgedragen is het publiek langzamerhand zoover gekomen, dat het een weergave van het heele werk weet te waardeeren. De Bachvereniging mocht dan ook de uitvoering geven voor een even volle kerk als anders, wanneer ze alleen 's middags een gedeelte van de Mattheus-passion uitvoerde.

Kosten noch moeite waren gespaard om te zorgen voor een juiste weergave. Niet minder dan zeven solisten werkten mede. De sopraan Annie Quistrop zong op buitengewoon mooie wijze haar soli, de alt Eva Liebenberg beschikt evenzeer over een schitterende techniek (ik denk o.a. aan den inzet van de Aria: „Ach, nun ist mein Jesus hin” en aan de Aria: „Sehet, Jesus hat die Hand, uns zu fassen, ausgespannt”), maar haar geluid lijkt mij minder geschikt voor het vertolken van de soli der Mattheus-passion. Willem Ulbricht verzorgde op zeer lofwaaardige wijze de Evangelist-gedeelten, terwijl op even verdienstelijke wijze de andere tenorsoli werden gezongen door John Armstrong. Minder gelukkig was de keuze van de bassolisten. De aria's werden zeer goed verzorgd door Willem Ravelli, maar de zoo belangrijke Christuspartij, die toch het hoogtepunt moet zijn, werd niet met die warmte en overgave gezongen door Thom Denijs, als we het wel gehoord hebben van Max Kloos, ook de kleine partijen door Jaap Stroomenbergh gegeven, (het moet gezegd, het is geen gemakkelijke taak) voldeden niet altijd. Natuurlijk had de Bachvereniging gezorgd, dat de instrumentatie was zooals Bach die aangeeft. Schitterend was dan ook de weergave van de sopraan-aria: „Aus Liebe will mein Heiland sterben”, met de begeleiding van fluit en twee Oboi da caccia, en prachtig de bas-aria (bij onvolledige uitvoering van het werk bijna altijd weggelaten): „Komm, süßes Kreuz, so will ich sagen”, met de viola da gamba begeleiding. Zeer mooi klonk ook de vioolpartij bij de alt-aria: „Können Tränen meiner Wangen nichts erlangen, O, so nehmt mein Herz hinein!”

De begeleiding werd goed verzorgd door het

Utrechtsch Stedelijk Orkest, terwijl het vocaal koor van de Nederl. Bachvereniging als altijd zijn partijen op uitnemende wijze weergaf. Het jongenskoor zong uitstekend de koralen. Ik wil eindigen met den wensch, dat Evert Cornelis, de dirigent van de Bachvereniging, nog vaak een onverkorte weergave van de Mattheus-passion zal mogen geven in Naarden voor een overvolle kerk.

Bussum.

D. STROO.

## IPERSCHOUWTH

Over den Calvinistenbond.

„De Kerkhede v. d. Geref. Kerk van Amsterdam-Zuid” schrijft een artikel onder den titel: „Gereformeerd en Calvinistisch”. Het begint aldus:

Het wordt blijkbaar moeilijk.

Wat?

Nog langer de termen gereformeerd en calvinistisch door elkaar te gebruiken ter aanduiding van dezelfde zaak.

De naamgeving „Bond van Gereformeerden (Calvinisten) in Nederland” heeft onder meer aanleiding gegeven tot de vraag, wat hier de bijvoeging van „Calvinisten” tusschen haakjes wil zeggen. Als gereformeerd en calvinistisch hetzelfde beteekenen, waarom was die bijvoeging dan noodig? Zijn echter beide termen niet geheel gelijkwaardig, is dan calvinistisch een beperking of een verruiming van gereformeerd, of een accent of een verzwakking?

De woorden ontleenen hun beteekenis aan het gebruik, en hoewel de begrippen niet voor alle personen, die met elkaar in taalverkeer staan, steeds precies dezelfde inhoud hebben, vormt zich uit dat verkeer toch een vrij algemeen aanvaarde doorsnee-waarde, waardoor althans de kern der begrippen voor de menigte vast en helder wordt en alleen de omtrek voor sommigen nog vaag kan blijven. Een woord moet algemeen bij het hooren of lezen nagenoeg dezelfde voorstellingen wakker roepen, en doet het dat niet, of niet meer, dan is het of wordt het onbruikbaar.

Doet zich dus het verschijnsel voor, dat onder ons, Gereformeerden of Calvinisten, de kleur van deze beide namen gaat verschieten en er onvastheid komt in het hanteeren dezer termen, dan wordt het tijd ze onder de loupe te nemen. Vervaging van begrippen moge in de alledaags-taal niet zoo hinderlijk zijn, in het hoogere geestelijke leven sticht ze verwarring en onheil. Op de markt gaat de uitgesleten munt gemakkelijk van hand tot hand, maar de bank aanvaardt alleen het geldstuk met den scherpsten beeldenaar.

Hierna merkt de schrijver op:

Er is een tijd geweest, waarin de woorden gereformeerd en calvinistisch onder ons feitelijk denzelfden klank hadden. Voor de mannen met scherpe geestelijke ooren moge er eenig verschil in timbre geweest zijn, voor het Gereformeerde volk in zijn breedte bestond er geen onderscheid. Het was, om een variant te maken op een bekend gezegde, goud om platina. Dat was niet gevolg van een vervakkenden invloed van anderen op, uit de taalafvoer waarin het bewustzijn van het gereformeerde volksdeel zijn aparte, eigenaardige uitdrukking vond, maar van een, zooal niet opzettelijke dan toch bewuste, inwerking van boven af, uit de kringen der leiders, die zich tot taak gesteld hadden, het Gereformeerde leven door hun woord tot ontwikkeling, tot actie en zelfbewustzijn te brengen. Er ligt een stapel van boeken en geschriften om dat te bewijzen. We beperken ons tot een paar sprekende aanhalingen.

Hij geeft daarvan bewijzen.

Eerst uit Groen van Prinsterer:

Als Groen van Prinsterer de geboorte van de Republiek der Vereenigde Nederlanden teekent, noemt hij de stichters van het Gemeenbest in één zinnaade beurtelings Calvinisten en Gereformeerden. Grondslag der Republiek is hem het Gereformeerd beginsel; de steun van Kerk en Vaderland heeft gelegen in het Gereformeerde volksgehoof der „Calvinistische, Puriteinsche, of Gereformeerde richting”. Zoo mogelijk nog inniger verbindt hij beide begrippen, als hij in zijn „Nederlandsche Gedachten” gewaagt van de „Calvinistische Reformatie naar de Heilige Schrift”. Zeer duidelijk is in deze uitdrukking meteen, dat voor Groen niet het Calvinisme in den zin van een historische veelzijdige geestelijke beweging, maar de groote Reformatie als vrijmaking en vernieuwing van het persoonlijk godsdienstig leven naar calvinistischen trant, de bewegende kracht in het ontstaan, en de aanvankelijke geschiedenis van den Nederlandschen Staat is geweest. Het Christelijk geloof, „gereformeerd” niet in lutherschen, maar in calvinistischen geest, was voor hem de sleutel tot de verklaring onzer historie.

Daarna uit Dr A. Kuypers. B.v. in diens „Het Calvinisme, oorsprong enz.”

Geheel in dezelfde lijn gaat de terminologie in Dr Kuypers in 1874 verschenen „Het Calvinisme, oorsprong en waarborg onzer constitutionele vrijheden”. Indien de titel, inplaats van het Calvinisme te noemen, gesproken had van de Calvinistische Reformatie, zou daarom toch geen woord in de rede anders geluid hebben. Geregeld heeft de spreker het over het calvinistische volk, het calvinistisch geloof enz., ook over den calvinistischen kerkvorm en het calvinistisch staatsrecht, ofschoon hij toch ook een enkele maal spreekt van het gereformeerd staatsrecht, een uitdrukking die haast geheel buiten gebruik is geraakt.

Onze kwalit

Model-

GEBR's. K.

Hoefkade 84

Telef. 360

Pijnboomstr.

Levert uitsl

eigen geslaci

Kalfs-, Lams

— Stipt

Vraagt voll

Zoete Spaan

Samos Wijn

Portwijnen f

Alle

Bisschopwijn

Liqueur

C. BLO

Kloksteeg 3